

תוצאות סקר "היחס לסביבה במרחב שקמה"

במסגרת:

מכון דש"א: פרויקט שירותי המערכת האקולוגית במרחב שקמה
רט"ג: התכנית החינוכית "השטחים הפתוחים הם הבית שלי"
ומנהלת שקמה

חורף-אביב 2014

מטרות ביצוע הסקר

עבור מכון דש"א

- מענה על הצורך של פרויקט שירותי המערכת האקולוגית במרחב שקמה בהערכת עמדות הציבור לגבי השטחים הפתוחים, השטחים החקלאיים והצבת מתקנים סולאריים, והערכת שירותי התרבות.
- העלאת מודעות תושבי האזור לשירותי המערכת האקולוגית (גם מבלי לקרוא להם כך).
- הטמעת גישת שמ"א בקרב הקהילה.

עבור רט"ג

- עיבוי התכנית החינוכית הקיימת בתכנים רלוונטיים נוספים, ושיתוף ההורים והקהילה.

מתודולוגיה

כתיבת הסקר:

- השאלון לסקר נכתב ע"י הילה שגיא (מכון דש"א) ורחל עברון (רט"ג) תוך התייעצות וקבלת משוב מ:
 - הצוות המקצועי של מכון דש"א.
 - הצוות המקצועי של רט"ג – מרחב שפלה וחוף.
 - מומחים מהאקדמיה בנושא: ד"ר נעה אבני-אבריאלי, ד"ר דניאל אורנשטיין, ד"ר שלומית תמרי וד"ר אפרת אייזנברג.
 - נציגי משרד החקלאות לגבי השאלות בנושא "שטחים חקלאיים" - חלק ב'.

מבנה הסקר ותכני הסקר:

- הסתמכות על סקרים נוספים בנושא "הערכת תפוסות תושבים מקומיים על שירותי המערכת האקולוגית" שנערכו בארץ ובעולם כגון: הערבה הדרומית, ים המלח, מצפה רמון, סקוטלנד ועוד.
- שילוב תכנים הקשורים לשאלות החקר של פרויקט שמ"א שקמה שנבחרו בהתייעצות עם בעלי עניין מקומיים כחשובים לאזור (שיטות עיבוד בשטחי בעל).
- שילוב תכנים שנלמדו במסגרת התכנית החינוכית "השטחים הפתוחים הם הבית שלי".
- סקרים נוספים בנושאי יחסי אדם סביבה אחרים.

דרך העברת הסקר בקרב התושבים:

- כחלק מהפעילות החינוכית של רט"ג: תלמידי כיתות ו' בשלושה בתי ספר השותפים לתכנית החינוכית "השטחים הפתוחים הם הבית שלי", למדו בכיתה על שירותי המערכת האקולוגית. התלמידים קיבלו הסבר על השאלון, כל תלמיד קיבל שני עותקים והתבקש להעביר את השאלון לשני אנשים: אחד ההורים ואדם נוסף.
- הפצת השאלונים באינטרנט בעיקר דרך המועצה האזורית שער הנגב.

הסתייגויות, מידת האובייקטיביות והאפשרות להשליך מהסקר על כלל תושבי המרחב

- רוב אוכלוסיית המחקר מורכבת מהורים, קרובים ושכנים של ילדים מבתי ספר מבוזעים, שער הנגב והרב קוק. אוכלוסייה זו מייצגת יישובים רבים במרחב שקמה (קיבוצים ומושבים, המגזר הדתי) אך לא את כולה.
- ייתכן כי המתודולוגיה שנבחרה להעברת הסקר גרמה להטיה של התוצאות, משום שחלק מהמשיבים ענה לסקר תוך כדי שיחה עם הילדים שעברו את התהליך החינוכי. עם זאת, אין אפשרות לנתח את מידת ההשפעה של הילד על המשיב.
- הטיה אפשרית זו של התוצאות מצביעה על הצלחת התכנית החינוכית, ועל השגת מטרת פרויקט שמ"א במרחב שקמה, המתבטאת בשאיפה להטמעת התכנים בקרב הקהילה.
- 34 משיבים ענו על הסקר מהאינטרנט. בדקנו האם יש הבדל בין תשובותיהם לבין אלה שענו באמצעות התלמידים, משום שעליהם לא הייתה השפעה של התלמידים. נמצא שהמצב דווקא הפוך ותשובותיהם ברוב המקרים יותר "סביבתיות" משל האחרים. ניתן להסביר זאת על ידי כך שהמענה באינטרנט היה מתוך רצון חופשי, ולכן הגיוני שבעל אכפתיות לענייני סביבה יבחר לענות על הסקר באינטרנט. כמו כן רוב המשיבים באינטרנט קיבוצניקים, ובאופן כללי נמצא שהם יותר "סביבתיים" בתשובותיהם מהאחרים.

התוצאות

אוכלוסיית המשיבים לסקר

מועצה אזורית	שם בי"ס	מספר סקרים מלאים
לכיש	ממ"ד על שם הרב קוק - תלמים	25
מרחבים	ממלכתי מבועים	106
שער הנגב	ממלכתי שער הנגב	81
מהאינטרנט		34
<u>סה"כ סקרים מלאים</u>		246

המשיבים באינטרנט:
26 גרים בקיבוץ,
7 במושבים ואחד בעיר

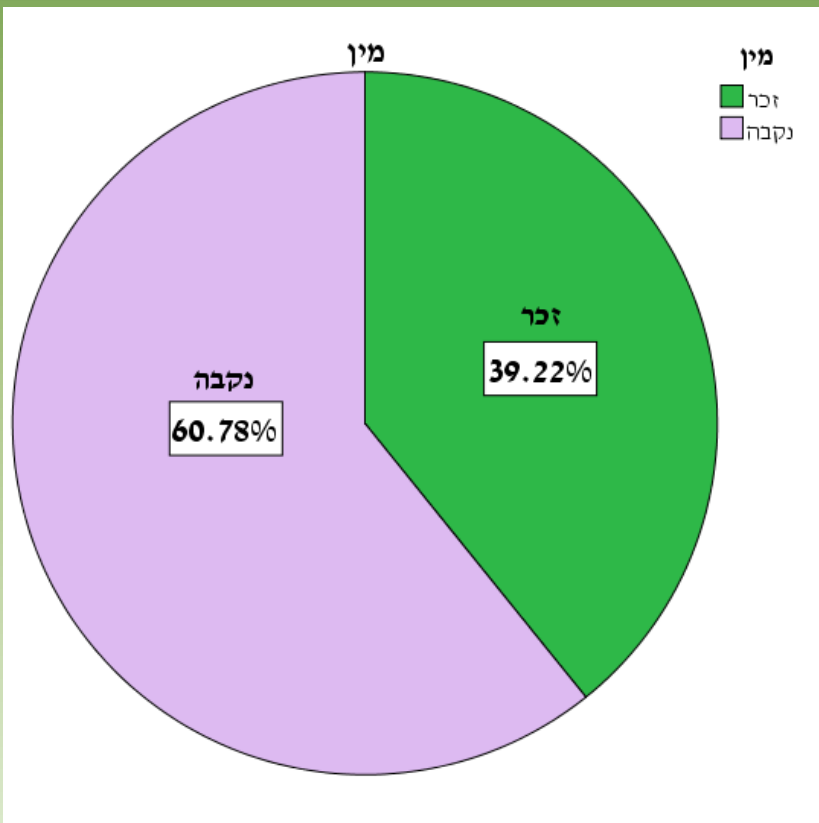

פרטי המשיבים: גיל ומין

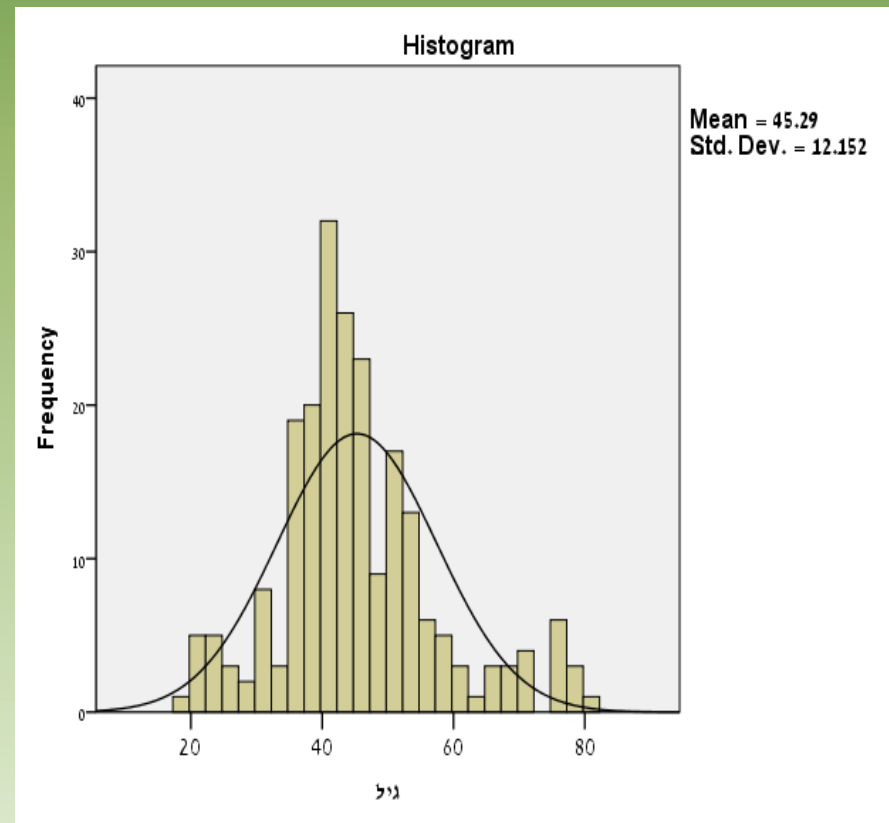
246 משיבים

הניתוח נבדק על פי רמת מובהקות 95%

כ-61% נשים
כ-39% גברים

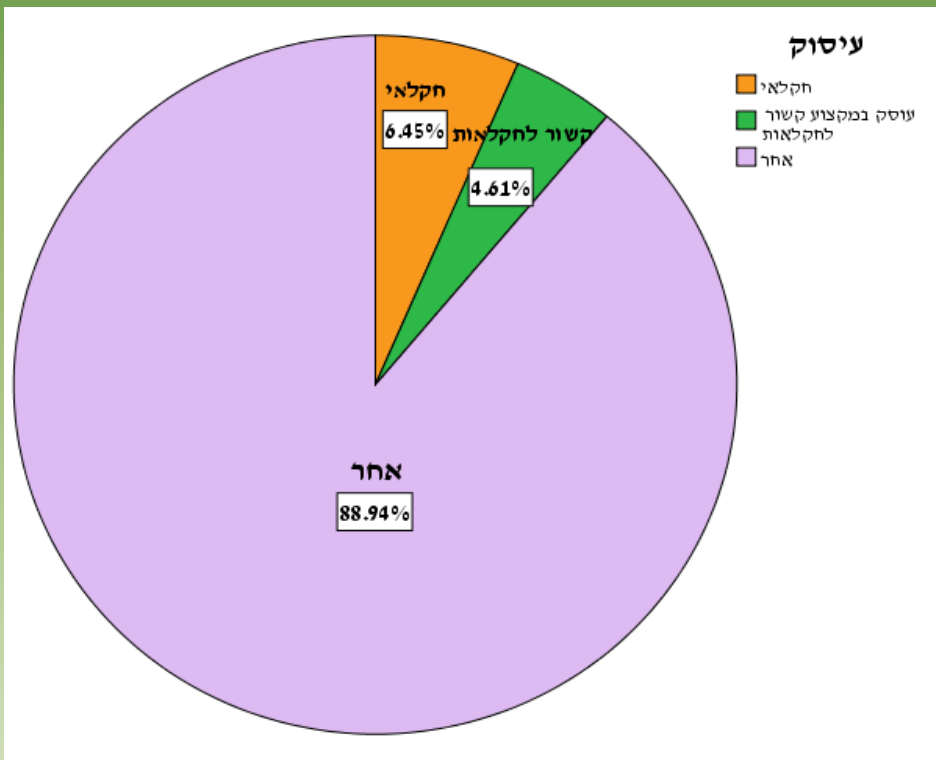

גיל ממוצע של המשיבים: 45
הצעיר ביותר: 19, המבוגר ביותר: 80

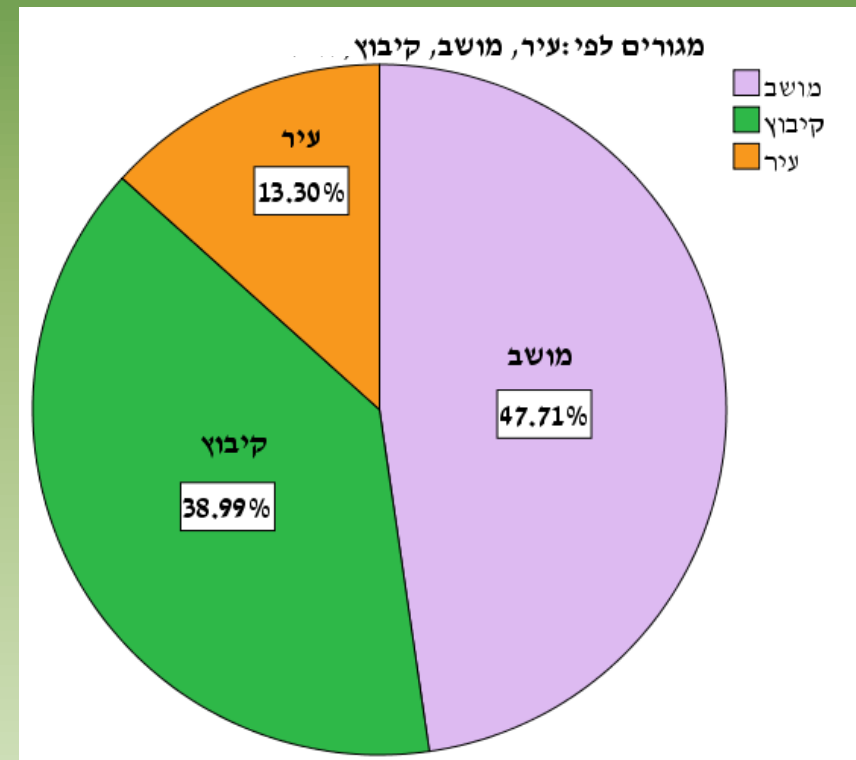

פרטי המשיבים: עיסוק ומקום מגורים

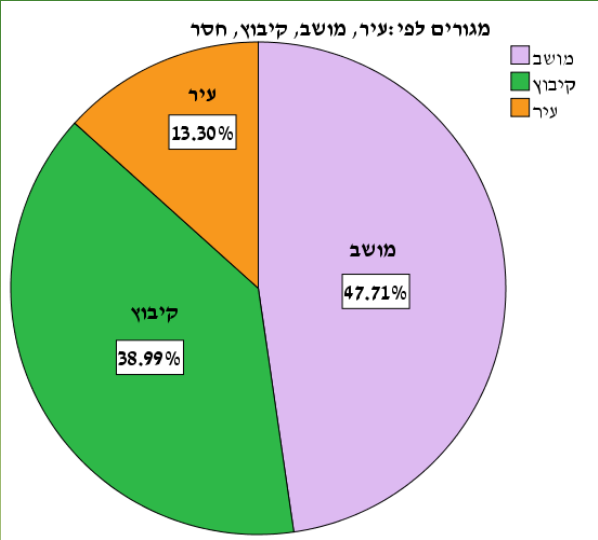
כ-6% מהמשיבים הם חקלאים, ועוד כ-5% עוסקים במקצוע הקשור לחקלאות

כ-48% מהמשיבים ממושב, 39% מקיבוץ, וכ-13% מעיר: בעיקר מנתיבות, באר שבע ושדרות

פירוט מקום המגורים של המשיבים

משיבים	עיר
14	נתיבות
5	באר שבע
3	שדרות
2	תל אביב
1	אשדוד
1	חולון

משיבים	קיבוץ
9	גבים
8	מפלסים
8	רוחמה
7	כפר עזה
6	אור הנר
6	ברור חיל
4	ארז
2	ניר עם
1	אורים
1	דורות

משיבים	מושב
14	מבועים
11	תלמים
10	קלחים
10	ניר עקיבא
10	שדה צבי
8	ניר משה
7	תלמי ביל"ו
5	אשבול
4	גבעולים
3	פעמי תש"ז
3	עוצם
2	נהורה
1	פטיש
1	זרועה
1	מעגלים
1	שיבולים
1	חלץ
1	יד בנימין
1	בית הגדי
1	יכני

הנושא הראשון: השטחים הפתוחים במרחב שקמה

חשוב לי לשמור על השטחים הפתוחים במרחב השקמה כי ... (באחוזים)	מסכים מאוד	מסכים	לא כל כך מסכים	כלל לא מסכים
1. לשם אני הולך לטייל / לרכב על אופניים / לרוץ	71%	22%	5%	2%
2. הצמחים ובעלי החיים מתקיימים בהם	78%	20%	2%	0%
3. <u>לא צריך</u> כל כך הרבה שטחים פתוחים, עדיף שיהיה יותר פיתוח ובנייה	5%	9%	26%	60%
4. יש להם ערך תיירותי (למשל "דרום אדום")	53%	37%	9%	1%
5. הם משמשים כ"ריאות ירוקות"	72%	23%	5%	0%
6. שם מי הגשמים מחלחלים למי התהום	58%	35%	5%	2%

- ❖ רוב הנשאלים מעריכים את החשיבות האקולוגית של השטחים הפתוחים (ריאות ירוקות ומגוון ביולוגי) ומייחסים להם חשיבות כמקום לבילוי ונופש ברמה האישית.
- ❖ הרוב מעריכים גם את החשיבות התיירותית, אך קצת פחות מהמרכיבים האחרים.
- ❖ הפיזור של התשובות די דומה בכל ההיגדים, בכולם 90% ויותר בחרו ב-מסכימים או מסכימים מאוד והמגמה הייתה שהקיבוצניקים הסכימו יותר מהמושבניקים, ואלה יותר מהעירוניים.
- ❖ בהיגד השלישי, 14% מסכימים או מסכימים מאוד שעדיף שיהיה יותר פיתוח ובנייה. מתוכם רוב המשיבים היו עירוניים או מושבניקים.

הנושא השני: שטחים חקלאיים

לסביבה		לאדם		טענה
חיסרון	יתרון	חיסרון	יתרון	
31%	69%	2%	98%	השדות החקלאיים דרושים לצורך אספקת מזון לתושבי ישראל
9%	91%	9%	91%	השטחים החקלאיים משמרים שטחים פתוחים
15%	85%	13%	87%	השטחים החקלאיים מאפשרים חלחול מים למי התהום
89%	11%	77%	23%	העיבוד החקלאי דורש בדרך כלל שימוש בחומרים כימיים לריסוס ולדישון
77%	23%	61%	39%	בשטחים החקלאיים המגוון הביולוגי מצומצם יותר מאשר בשטחים טבעיים?

התשובות מראות שסה"כ יש הסכמה שדבר המהווה יתרון לאדם, הוא גם יתרון לסביבה, וחיסרון לאדם מהווה גם חיסרון לסביבה.

תשובות מעניינות הן ש-23% מהמשיבים חושבים ששימוש בחומרים כימיים הוא יתרון לאדם, ו-39% גורסים שמגוון ביולוגי מצומצם יותר הוא יתרון לאדם. ייתכן כי הם רואים באלה גורם ליבול חקלאי מוצלח ונקי יותר.

בדקנו האם משיבים אלה באים בעיקר מבניה"ס "הרב קוק" בשל היותם דתיים, המעדיפים תוצר נקי מחרקים מטעמי כשרות. התוצאה מראה שאין מובהקות אך יש נטייה קלה לקהילת ביה"ס הרב-קוק לסמן יתרון בהיגדים אלה יותר מהאחרים.

הנושא השני: שטחים חקלאיים חלק ב'

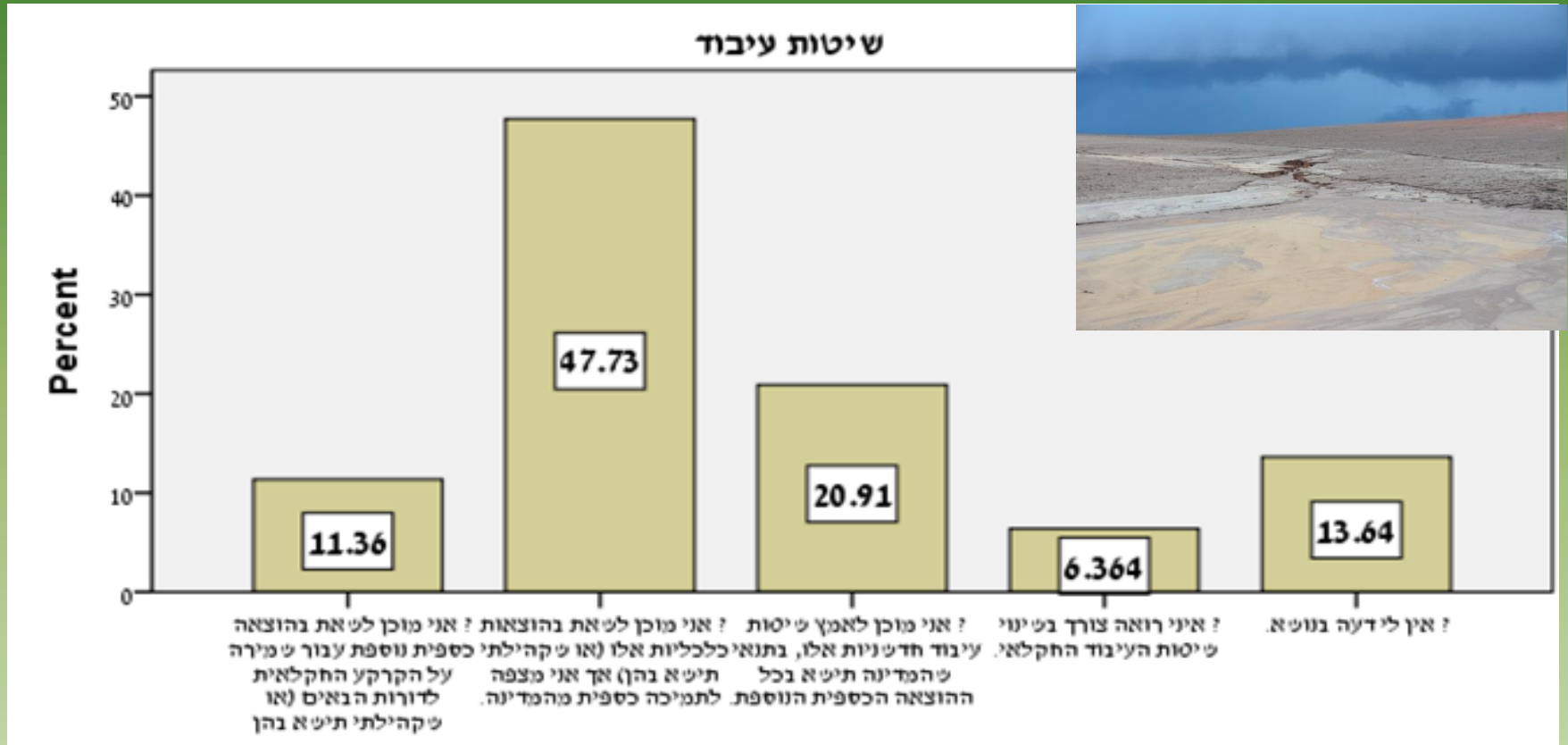
*מספר המשיבים בשאלה זו הוא 60 קטן מאשר בשאלות האחרות, מכיוון ששאלות אלה נוספו מאוחר יותר ונבדקו רק בבי"ס שער הנגב.

טענה				מסכים מאוד	מסכים	לא כל כך מסכים	כלל לא מסכים
ההתיישבות החקלאית תורמת לשמירה על השטחים הפתוחים ועל ערכיהם, ולחיזוק הזיקה של אזרחי המדינה אליהם				60%	37%	3%	0
השדות החקלאיים תורמים לאיכות החיים בפארק שקמה				44%	42%	12%	2%
החקלאות היא מרכיב מרכזי בזהות תושבי פארק השקמה				48%	42%	10%	0

בבדיקת הקשר בין התשובות לעיסוק, התגלה שהחקלאים סימנו בכל ההיגדים מסכים מאוד או מסכים, בהיגד הראשון והשלישי 75% מסכימים מאוד ו-25% מסכימים, בהיגד השני כל החקלאים מסכימים.

הנושא השני: שטחים חקלאיים. חלק ג' - שיטות עיבוד

שיטות עיבוד משמרות קרקע בדרך כלל כרוכות בהוצאה כספית ראשונית גבוהה, ובשינוי ניכר בניהול המערכת החקלאית והמיכון חקלאי, סמן את דעתך בנושא:

ניתן לראות שמעל 80% מהמשיבים בעלי דעה בנושא, ומוכנים לאמץ שיטות עיבוד אלו. הם נחלקים בדעותיהם לגבי המימון: כ- 11% מוכנים לשאת (או שקהילתם תישא) בהוצאות, השיעור הגבוה ביותר - כ- 48% מצפים לתמיכה כספית מהמדינה, וכ- 21% מוכנים לאמץ רק אם המדינה תישא בכל ההוצאות. אין הבדל בתוצאות בבדיקה על פי עיסוק (חקלאי, עיסוק קשור לחקלאות, אחר).

הנושא השלישי: מתקנים סולאריים

טענה (באחוזים)					
מסכים מאוד	מסכים	לא משנה לי	לא כל כך מסכים	כלל לא מסכים	
24%	41%	16%	14%	5%	הצבת הפאנלים חשובה מאחר ותאפשר לי או לקהילתי רווח כספי
17%	15%	18%	29%	21%	אני מעדיף שלא יתקינו כלל מתקנים סולאריים במרחב שקמה (קיבוצניקים מסכימים יותר מאשר מושב ועיר)
48%	37%	8%	5%	2%	התקנת הפאנלים הסולאריים חשובה משום שהיא מספקת אנרגיה נקייה ומתחדשת (מידת הסכמה של עיר קטנה מקיבוץ)
32%	24%	20%	16%	8%	אם יציבו מתקנים סולאריים בלב השטחים החקלאיים זה יפריע לי מאוד בנוף
39%	30%	19%	10%	3%	אני מעדיף שהפאנלים הסולאריים יוצבו על הגגות ולא בשטחים החקלאיים, גם אם אני וקהילתי נרוויח פחות כסף
6%	18%	17%	32%	27%	חשוב לפתח מתקנים סולאריים, גם על חשבון שטחים חקלאיים
5%	14%	18%	27%	36%	הפאנלים הסולאריים אינם מפריעים לי כלל בנוף, ואני אפילו אוהב את המראה הנופי שלהם (נשים נטו להסכים פחות)
34%	33%	18%	9%	6%	אני מעדיף שחוות סולאריות יוקמו בצמידות ליישובים ולא בלב השטחים הפתוחים
35%	28%	13%	14%	11%	אני מתנגד להקמת מתקנים סולאריים בשטחים טבעיים

מתקנים סולאריים - תוצאות

- **65%** מסכימים או מסכימים מאוד שהצבת הפאנלים חשובה כי תאפשר רווח כספי. ו-**85%** כי היא מספקת אנרגיה נקייה ומתחדשת (העירוניים פחות מסכימים מהקיבוצניקים).
- **כשליש** מהתושבים מעדיפים שלא יקימו כלל מתקנים סולאריים בשקמה. ו-**18%** אדישים. מתוכם הקיבוצניקים מסכימים יותר מאשר מושבניקים ועירוניים.
- **56%** מהמשיבים מסכימים או מסכימים מאוד שהצבת פאנלים בלב השטחים החקלאיים תפריע להם בנוף.
- **69%** מעדיפים שהמתקנים הסולאריים יוקמו על גגות ולא על השטחים החקלאיים גם אם הם ירוויחו פחות מכך ומעדיפים שחוות סולאריות יוקמו בצמידות ליישובים ולא בלב השטחים הפתוחים.
- **63%** מתנגדים להקמת מתקנים סולאריים בשטחים טבעיים, לעומת זאת ל-**24%** מהמשיבים חשוב לפתח מתקנים סולאריים, גם על חשבון שטחים חקלאיים.
- **19%** מציינים שהפאנלים הסולאריים אינם מפריעים להם כלל בנוף, והם אפילו אוהבים את המראה הנופי שלהם (יותר גברים מנשים).

הנושא הרביעי: סביבה וקיימות

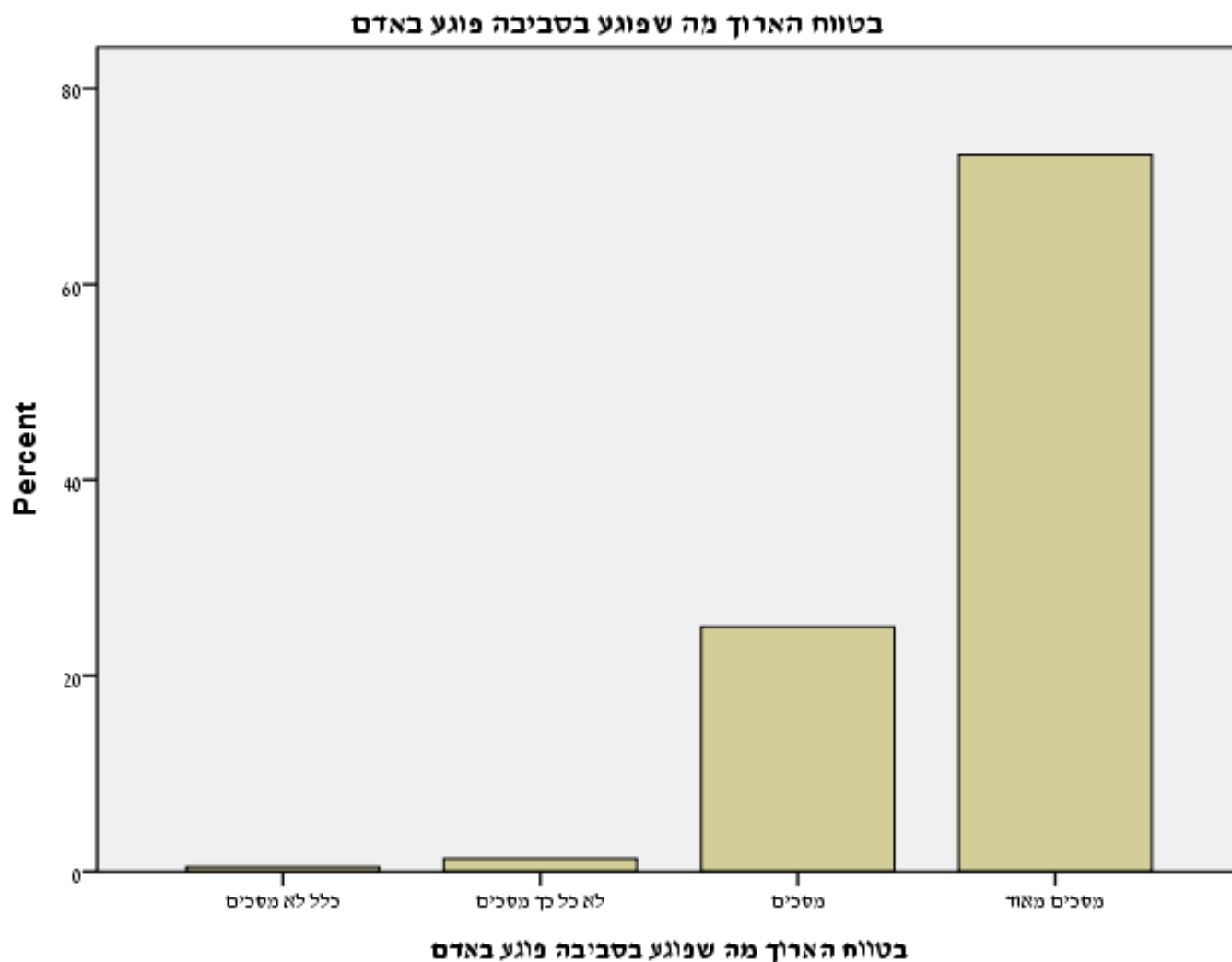
הנושא (באחוזים)	משפיע במידה רבה מאוד	משפיע במידה רבה	משפיע במידה בינונית	משפיע במידה מועטה	כלל לא משפיע
1. מצב משק המים (מפלס הכנרת, כמות הגשמים, זיהום מקורות המים)	56%	31%	9%	2%	1%
2. איכות האוויר	61%	28%	9%	1%	0%
3. מקורות אנרגיה - חשמל, דלק (זמינות, זיהום, מחיר)	52%	36%	10%	1%	1%
4. אובדן השטחים הפתוחים	42%	30%	23%	3%	1%
5. הגנה על מגוון המינים – צמחים ובעלי חיים	46%	32%	18%	4%	0%
6. שימור הקרקע ופוריותה	45%	33%	19%	3%	0%

- ❖ 61% אומרים שאיכות האוויר משפיעה עליהם במידה רבה מאוד, ייתכן וההתייחסות היא לריסוסים.
- ❖ בכל ההיגדים, החקלאים והעוסקים במקצועות הקשורים לחקלאות נוטים לבחור בכך שההיגד משפיע עליהם במידה רבה יותר מהאחרים.
- ❖ בהיגד העוסק באובדן השטחים הפתוחים, קיבוצניקים נוטים להיות מושפעים יותר מעירוניים (אם כי ההבדל אינו מובהק).

הנושא הרביעי: סביבה וקיימות

חלק ב'

כמעט כולם -
98% מסכימים
מאוד או מסכימים
שבטווח הארוך
מה שפוגע
בסביבה פוגע
באדם.
מתוכם
73% מסכימים
מאוד, ו-**25%**
מסכימים.

מסקנות והקשר לשמ"א

על פי התשובות ש- **70%** ומעלה מהמשיבים סימנו, ניתן להסיק שרוב המשיבים

שטחים פתוחים

מעריכים את חשיבותם, משתמשים בהם למטרות הנאה ומעריכים את הערך התיירותי שלהם (שירותי תרבות).

מעריכים את החשיבות האקולוגית שלהם, כבעלי מגוון ביולוגי, ריאות ירקות וכמאפשרים חלחול מים לקרקע (שירותי ויסות) ומודאגים מאובדנם.

שדות חקלאיים

רואים בהם יתרון עבור האדם והסביבה מבחינת ייצור מזון (שירותי אספקה), חלחול מים לקרקע (שירותי ויסות). חלקם רואים צורך בריסוסים ויתרון בצמצום המגוון הביולוגי.

מוכנים לעבור לשיטות עיבוד משמרות קרקע עם תמיכה כלכלית מהמדינה ו 11% גם בלי תמיכה (שירותי ויסות).

חושבים שההתיישבות החקלאית תורמת לשמירה על השטחים הפתוחים ועל ערכיהם, ולחיזוק הזיקה של אזרחי המדינה אליהם (שירותי תרבות).

אוהבים את מראם הנופי (ומעדיפים שלא יהיו מתקנים סולאריים על חשבונם) וחושבים שהחקלאות תורמת לזיקתם לאזור, ושהיא מרכיב מרכזי בזהותם (שירותי תרבות).

מתקנים סולאריים

מעריכים את חשיבות החשמל הסולארי כאנרגיה נקייה (שירותי ויסות) ובעלת ערך כלכלי, אך מעדיפים שמתקנים סולאריים יוקמו על גגות ולא בשטחים הפתוחים ומתנגדים להקמתם בשטחים טבעיים, ואם מוקמים בש"פ מעדיפים שיהיו בצמידות דופן (שירותי תרבות).

כללי

קיבוצניקים נוטים להיות יותר "סביבתיים" בתשובותיהם מהמושבניקים והעירוניים.

98% מבינים שמה שפוגע בסביבה פוגע בטווח הארוך גם באדם (משמעות גישת שמ"א).

לסיכום: מטרות ביצוע הסקר והשגתם

עבור מכון דש"א

- מענה על הצורך של הפרויקט בהערכת עמדות הציבור לגבי השטחים הפתוחים, השטחים החקלאיים והצבת מתקנים סולאריים.

מטרה הושגה

- העלאת מודעות תושבי האזור לשירותי המערכת האקולוגית (גם מבלי לקרוא להם כך).

מטרה הושגה

- הטמעת גישת שמ"א בקרב הקהילה

עבור רט"ג

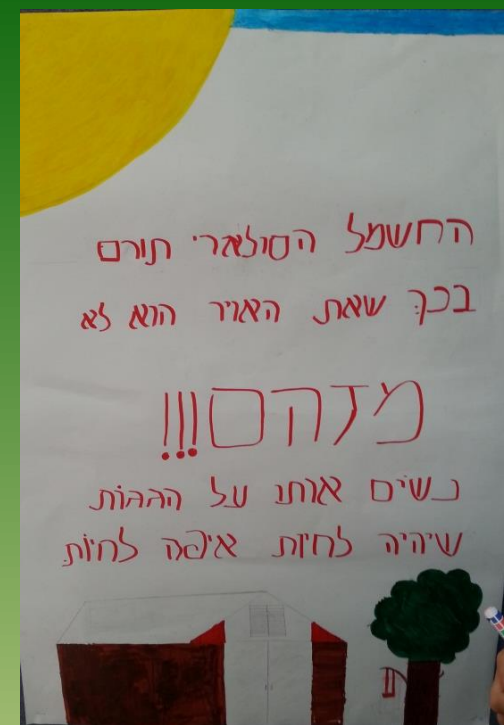
- עיבוי התכנית החינוכית הקיימת בתכנים רלוונטיים נוספים, ושיתוף ההורים והקהילה.

מטרה הושגה

השתלבות הסקר בפעילות החינוכית

השתתפות תלמידי כיתות ו' בסקר הבוחן את עמדותיהם של התושבים כלפי הסביבה, היוותה למעשה אחת מפעילויות שיא, אחרי שעברו תהליך למידה במסגרת התכנית החינוכית-קהילתית "השטחים הפתוחים הם הבית שלי", במהלכה:

- בכיתות ד'-ה' הילדים יצאו לספורים בשטחים הפתוחים ובשמורות הטבע במרחב שקמה ולמדו על השטחים הפתוחים, מרכיביהם וחשיבותם למערכת האקולוגית ובתוכה לאדם;
- בכיתה ו', התלמידים למדו לעומק והכינו פעילויות, אותן העבירו לחבריהם לכיתה / לתלמידים צעירים בבית"ס ולהוריהם;
- לפני ביצוע הסקר הילדים למדו על "שרותי המערכת האקולוגית ומדוע חשוב לשמור עליהם".

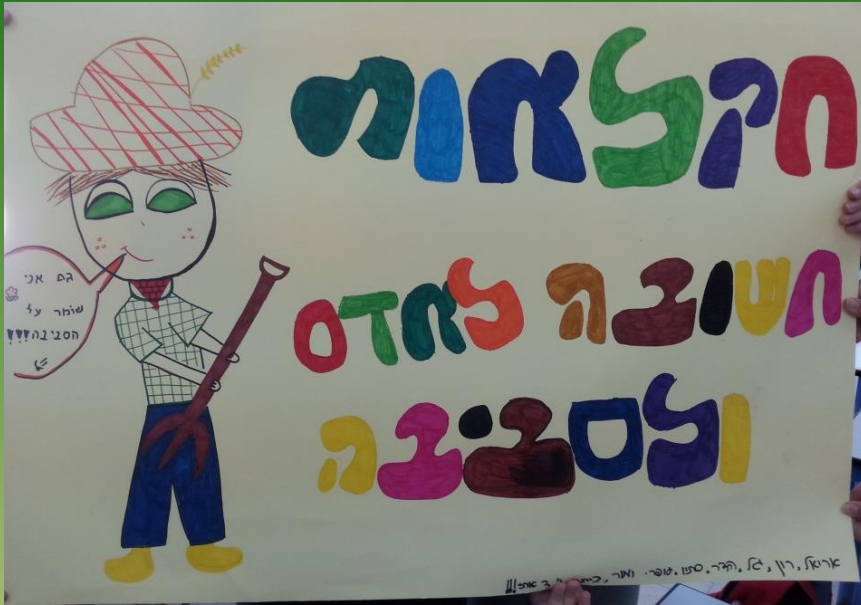
חוויות מהשטח בביה"ס הרב קוק

מסקנות התלמידים:
התלמידים העלו תהיה בדבר ההתאמה בין המודעות גבוהה והיחס החיובי שבטאו המשיבים כלפי הסביבה, לבין התנהגותם בפועל בחיי היומיום, ושוחחו על הצורך להתנהג בהתאם. הוסכם כי הדרך הטובה ביותר להביא לשינוי בכיוון זה הוא: א. דוגמה אישית, ב. דרישה לשיתוף פעולה בין כל הנוגעים בדבר – תלמידים, הורים, מורים והנהלת ביה"ס, מקבלי החלטות במועצה, רשות הטבע והגנים.

בביה"ס מבועים

תודה לכל השותפים!

- לצוותי המורים בבתי הספר הרב קוק, שער הנגב ומבועים;
 - לצוות מרכז חינוך והסברה שפלה וחוף ברשות הטבע והגנים;
 - ליתיר שמיר, מנהל מרחב שפלה וחוף;
 - לצוות מכון דש"א: יואב שגיא, אורי רמון ולכל השותפים במימון הפרויקט;
 - למומחים שעזרו בכתיבת הסקר;
 - לאלון שוסטר על התמיכה במהלך ועל הפצת הסקר האינטרנטי.
 - למשיבים: הורי התלמידים, שכנים, דודים, סבים וסבתות ולכלל התושבים שענו לסקר;
 - וכמובן לתלמידים המקסימים!
- אנו מקווים להמשך שיתוף פעולה פורה ומוצלח, למען שימור מרחב שקמה לדורות הבאים!

הילה שגיא – רכזת פרויקט שמ"א במרחב שקמה, מכון דש"א
רחל עברון – רכזת קהילה, מרכז חינוך והסברה שפלה וחוף, רשות הטבע והגנים.